Jubileumshäfte

till Skånes Spelmansförbunds

90-årsjubileum

den 17 oktober

anno 2026

Skånes och Skånes Spelmansförbunds

stolta historia vill vi skildra med detta allspelsprogram som tar oss genom nästan tusen år av lokal musik. Vi börjar så långt tillbaka vi kan komma, till medeltiden varifrån vi fortfarande kan urskilja rester i vår folkliga musik.

1200-tal

1. Där dansar en göing

Slaget vid Getinge bro (vid Gårdsstånga) stod år 1181 mellan biskop Absalons här och de skånska bönderna, som motsatte sig att betala ytterligare tionde till biskopen som han begärde. Det sägs att denna låt har något med det slaget att göra. Det får vara hur det vill med det. Låtens enkla uppbyggnad och lilla tonomfång antyder dock att låten åtminstone skulle kunna vara så gammal. Långdans hör i varje fall medeltiden till. *Text ur Lovéns "De Gothungia", melodin ur tidskriften Runa*

2. Drömde mig en dröm

På sista sidan av en noggrannt handpräntad handskrift av Skånelagen från år 1300 finns en melodisnutt med text. Efter en rekonstruktion av Åke Persson med långdansmelodier som förebild har följande låt utkristalliserats:

1300-tal

3. Svängrumpa

På 1300-talet var danserna Branle (dans i ring / ringdans) och Farandole (dans på sladd / långdans) de stora danserna bland folket i hela Europa. Svängrumpa (som fått namnet efter den som dansar sist och far hit och dit, även Slängrumpa) är en snabbare långdans, som genast för tanken till Pieter Bruegels vackra målningar av byfester på 1500-talet.

1400-tal

4. Springdans

Svängrumpan ovan är ju efter Nils Kristensson i Vallkärra. Från hans hus kan man nästan se över slätten till närbelägna Flädie, varifrån Sven Midgren nosat upp denna variant i tvåtakt av samma låt:

1500-tal

5. Prinsens polska (Erik XIV)

På 1500-talet var Polen kulturens centrum i Europa. Den svenske kungen Johan III gifte in sig i det polska kungahuset där hans son Sigismund senare blev kung. Polska danser började dansas vid hovet i Sverige. Följande polska förknippas med Erik XIV som inte bara var kung och avsattes av brodern Johan, utan även var lutspelman och singer/songwriter. Polskan är den äldsta belagda polskan i Sverige och blev omåttligt populär och användes som brudpolska över hela landet i ett par hundra år. Detta förklarar det otaliga varianter som finns på låten ”När jag skulle fria...”, ”Nu ska Martin i jorden..” och inte minst vår skånska skäddarpolska ”Aldri har ja sajt å...” för att nämna några. Här en mer ursprunglig variant från Nils Björks notbok:

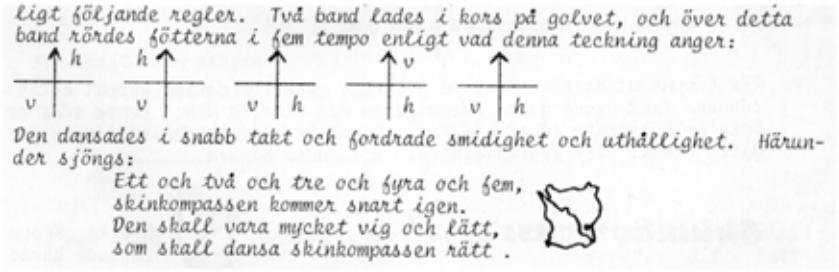

Sångarprinsen Erik XIV

6. Skinnkompass

Under 1600-talet blev skicklighetsdanser som t ex Galliard och Volta populära. Galliarden innehöll en speciell figur med fem steg och ett högt hopp. Detta var så svårt att man övade dessa fem steg separat genom att rita upp eller lägga något kors och dansa stegen i rutorna. Fem steg, Cinque pas på franska, blev på skånska skinnkompass och den spelas fortare och fortare tills dansarna inte kan undvika att trampa på korset de hoppar runt. Vårt exempel har Börje Wallin hittat i Mandelgrens samlingar.

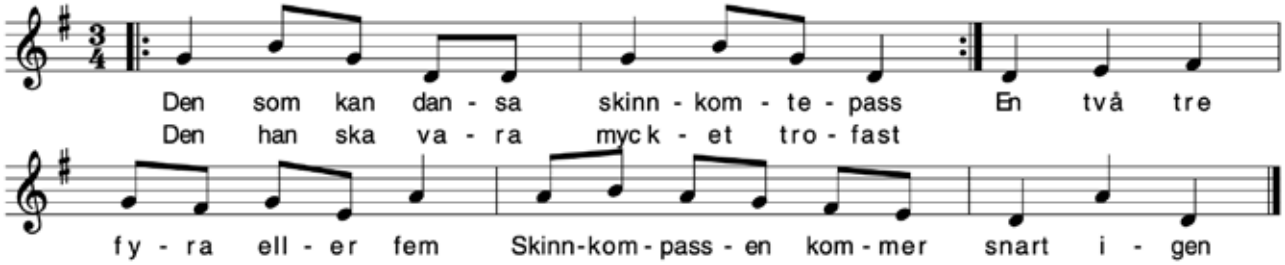

ligt följande regler. Två band lades i kors på golvet, och över detta band rördes fötterna i fem tempo enligt vad denna teckning anger:

h h v h v h v h v h

Den dansades i snabb takt och fordrade smidighet och uthållighet. Härunder sjöngs:

Ett och två och tre och fyra och fem,
skinkompassen kommer snart igen.
Den skall vara mycket vig och lätt,
som skall dansa skinkompassen rätt .

Här är ett exempel på en av flera olika dansbeskrivningar till skinnkompassen i Börje Wallins häfte "Gamla Dansar i Skåne, Tävlingsdanser och skicklighetsdanser"

1600-tal

7. Ældste danske Polskdans

De äldsta polskorna var tvådelade sviter med en tvåtaktsdel och en tretaktsdel, den senare delen som en "omproportionering" av samma melodi till ny taktart enligt renässansens ideal, som dyrkade regelbundenhet. Under 1600-talet utökades sviten med ytterligare en del, och delarna hette nu ofta Dans, Proportion och Serra (kort för "sera y cleba" som är polska och betyder "ost o bröd"). Under denna tid tillhörde vi ju Danmark, och många av dessa tredelade polskor har vi just därifrån, t ex Rasmus Storm. Denna låt är emellertid ännu äldre och tros vara Danmarks äldsta polskedans från 1600-talet, nedskriven i Köpenhamn runt år 1700.

7A. DANS / POLNISCHE TANZ / FÖRDANS

7B. PROPORTION / PROPORTIO TRIPLA / POLSKA

7C. SERRA / SERRA Y CLEBA / EFTERDANS

8. Möllevitten

Menuetten var den stora modedansen i slutet på 1600- och början på 1700-talet. Skånes tidiga notböcker innehåller många menuettmelodier, t ex Blomgrensamlingarna från Hässlunda. Börje Wallin i Helsingborg tog fram en skånsk variant av dansen, som kallas möllevitt. Denna låten passar bra. *SvL 168, Malmberg*

1700-tal

Spelmansmusiken var under 1600- och 1700-talet organiserad genom stadsmusikanter och häradsspelmän som hade privilegier att utföra musiken vid alla ceremonier. Övertramp beivrades. Det var bara i de gamla danska landskapen som denna rest från dansktiden levde kvar.

9. Polska ur Jeppssons notbok, Bonderup

Dansen under 1700- och 1800-talen i Europa var pollonesse, här mest känd som slängpolska. Dessa låtar känner vi ju väl till, och det är svårt att välja ”den bästa” representanten, så vi tog en nygammal låt som dammats av och spelats mycket på senare år. Jeppsson har kallats för ”Lundaslättens egen bond-Bach”. *FMK-samingen M7:070*

10. Svingedans

Svingedans är en polskeform som bara finns i Skåne. Rytmiken är lite tillbakalutad och melodierna är ofta enkla med speciell karaktär. Låttypen anses vara den samma och lika gammal som t.ex. hamburska, bodapolska m.fl. som kom till Sverige på 1800-talet och omformades lokalt, men namnet kan beläggas ända tillbaka till 1500-talet i Danmark. *"Mor Stinas visa" ur Nicolovius "Folklivet i Skytts härad"*

1800-tal

11. Pers Polka

Under 1830-talet slog polkan igenom, polka-yran drog över både Europa och USA och blev mer eller mindre ett allmode med polkahår, polkagrisar mm. Den uppstod i Böhmen, namnet kommer av tjeckiska pulka = halva, för halvsteg. Vårt exempel är Pers polka, av Per Berndtsson i Skäralid född 1853. *CEB upptecknin*gar

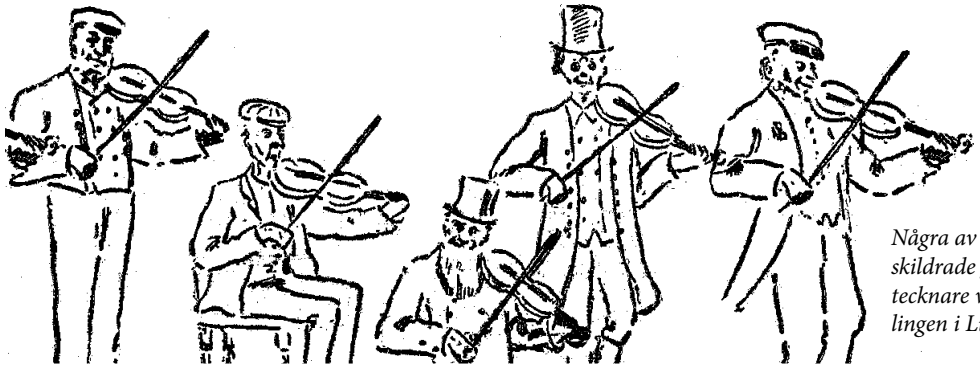

12. Vallkärramazurkan

En annan dans som kom på 1800-talet var mazurkan som blev mycket populär. Eran får här representeras med en mazurka efter Nils Kristensson i Vallkärra. Han var en känd profil för sin samtid, eller kanske snarare en silhuett, när han cyklade över slätten med cellon på ryggen. Han startade även ett ”Vallkärra musikkonservatorium” där han gärna samlade spelmän och violinister omkring sej. Bilden här är från en sådan sammankomst. Till vänster sitter Kerstin Andersson från Lackalänga och Nils själv håller i sin cello. *CEB upptecknin*gar

1900-tal

Några av 1907-års spelmän skildrade genom en pressteknare vid spelmanstävlingen i Lund

13. Lindahls polska

I samband med konst- och hantverksutställningen i Lund 1907 hölls även en spelmanstävling, i syfte att samla in gamla låtar och att populärisera den utdöende spelmansmusiken bland en bredare publik. Vinnare blev Per Larsson Lindahl från Frännarp. Där spelade han bl.a. denna ålderdomliga polska vilket framgår av Nils Anderssons anteckningar från tävlingen. Per fick 40 kr i prispengar, en ansenlig summa på den tiden. *SvL Skåne 1357*

14. Bror Dahlgrens Hambo

En av Per Larsson Lindahls lärjungar var Bror Dahlgren, vars hambo får representera det tidiga nittonhundratalet. Hambo började bli modernt runt 1910, Bror var ju född 1902 och i sin ungdom var han och hans tvillingbror Leonard runt och spelade på många danstillställningar i Skåne. Hambons popularitet inspirerade Bror att göra sin egen.
Brors notbok

1910-tal

15. Kerstin Anderssons Kadrilj

I samband med Baltiska utställningen i Malmö 1914 ordnades också en spelmanstävling som nu blivit till en fluga. Man hittade nyligen några fonografrullar som blivit inspelade där. Bland dessa rullar fanns även några inspelningar med fru Kerstin Andersson från Lackalänga och polisen Johan Svensson, från Kävlinge, troligen inspelade på Borgeby slott. En av dessa låtar från rullarna har nu blivit populär och kallas nu allmänt ”Fonografkadrijen”.

16. Östra Grevie gånglåt

Carl-Erik Berndt föddes 1910. Han lärde sig spela som liten grabb och följde sedan med sin far på hans många spelningar. Vid ett besök på Östra Grevie Folkhögskola 1926 komponerade Carl-Erik denna gånglåt bara 16 år gammal. Under de följande decennierna var Carl-Eric mycket aktiv som spelman, men också som insamlare och kompositör, och fick t.o.m. göra egna radioprogram. Vi låter 1920-talet representeras med Carl-Erics omtyckta Östra Grevie gånglåt eller bara Carl-Eriks gånglåt som den också kallas.

1920-tal

CARL-ERICS GÅNGLÅT

Denna lyriska vandringstrall komponerade Berndt år 1926 vid en bygdemåls- o. folkmusikafton i Östra Grevie Folkhögskola. Låten har blivit skånespelmännens signaturmelodi och spelas alltid vid varje spelmansträff i Skåne.

17. Stenestadsmarschen

1930-tal

1936 bildas Skånes Spelmansförbund. Källnatrions marsch från spelmanstävingen i Lund 1907 som spelats in på grammofonskiva hade blivit mäkta populär bland spelmännen. Per Berndtsson hävdade att emellertid han var dess upphovsman (vilket säkert också var sant då Sven Spelman i Källnatrion spelade med Per i sin ungdom), att den hette Stenestadsmarchen och hade fyra repriser. En av spelmansförbundets första spelledare var Pers svärson Edvin Lindberg. Han tog nu upp denna populära låt i sin originalversion och den spelades sedan som samlingsmelodi vid spelmansförbundets alla möten. *Ur Gamla serien.*

18. Lepzigpolskan

1940-tal

Under andra världskriget låg många spelmän inkallade i beredskap runt om i Sverige. Under dessa år hände det inte så mycket i spelmanslivet och spelmansförbundet. Till minnet av denna tid spelar vi Leipzigpolskan från 30-åriga kriget som komponerades på kung Karl Johans befallning när de svenska trupperna låg utanför Leipzig och väntade på att anfalla.”Snart var den nya polskan färdig, och så vidtog allmän dans” enligt Svenska Låtar.

SvL Skåne 1105.

19. Ramlösapolkan

Under krigsåren gick spelmansförbundet i malpåse men hölls igång lite grann av den oförtröttlige Henning Olsson från Ramlösabrunn. Först när kriget slutade 1945 kom förbundet till liv igen. Henning var också en stor samlare av notböcker och folkmusikmaterial som det nu finns planer för att ge ut. Till Hennings minne spelar vi den på sin tid mycket populära Ramlösapolkan.

Not utan källangivelse.

20. Kerstin Anderssons marsch

1950-tal

Genom att leta i Skånes Spelmansförbunds arkiv kan man bilda sig en uppfattning om vad som spelades på förbundets allspel genom åren. Vissa låtar dyker upp oftare än andra, och på 1950-talet var Kerstin Anderssons marsch en av dem.

CEB uppteckning.

21. Horrepolska

Denna låt, efter soldaten Munkberg i Barsebäck, var också en vanlig allspelslåt på 1950-talet. *SvL Skåne 767*

1960-tal

22. Brolins a-dur vals

Denna kära vals har dykt upp på nästan alla allspelsblad vi sett sen förbundets födelse, och den är ju fortfarande lika omtyckt så den lär säkert hänga med i 90 år till. En riktig alltime-superhit alltså! *SvL Skåne 986*

23. Oxie-låten

Den på 50-talet till Skåne nedflyttade västgöten Nils Löfgren har tagit plats i det skånska spelmanslivet och blivit en centralfigur. Han leder Malmö Spelmanslag men blir även spelledare för hela förbundet. Nils är också en nogrann notpräntare och flera notböcker ges ut av hans hand. Att vi står mitt i spelmanslags-erans glansperiod kan ingen tvivla på. Allt är skrivet i arrangemang för två eller tre fioler och Nils leder själv övningarna, med den vid medlemsmötena tillfälligtvis sammansatta spelmansförbundsorkestern, på sitt karaktärisktiska vis. Oxie Gånglåt är Nils egen omtyckta komposition och ett bra exempel att prova på ett riktigt Nils Löfgren-arrangemang.

Ett tag hade Malmö Spelmanslag en hel orketer på träskofioler. Här under ledning av Nils Löfgren längst till höger.

Noten finns på nästa uppslag --->

24. Björndans

1970-tal

Under 1970-talet får spelmansförbundet konkurrens från den ”proggigare” folkmusikrörelse som växer fram ur gröna vågen och 1960-talets studentrörelser - det vi idag brukar benämna som ”folkmusikvågen”. Det var ett nyvaknat intresse för att söka sig tillbaka i gamla källor för att fånga upp hur spelmansmusiken en gång i tiden kunde ha låtit. På motsvarande sätt ville man dansa folkliga danser i motsats till de ofta konstruerade danserna i ”Gröna Boken”. Man spelade bordunt, på lösa strängar, grovt och grannt, på olika stämningar, och det var heller inte ovanligt att en engelska eller en långdans kunde få hålla på i sådär tjugo minuter. Björndansen här finns med på en av de första skivorna från denna folkmusikrörelse, ”Den långe dansen” och får med allt detta.

Björndans är egentligen en gammal fruktbarhetsdans med rötter i hednatiden och dansades bara av män. Den kvinnliga motsvarigheten hette ”skävalappen”. Dessa riter har levt kvar på sina ställen ända fram till vår tid. Björndans blev t.ex. filmat i södra Halland så sent som någon gång på 1930-talet.

SvL Skåne 589

65. OXIE-LÄTEN

♩=100 Malmö-bygdens Gånglåt, komp. & arr. Nils Löfgren.

25. Skånevalsen

Under 1970-talet började det också bli ett stort nummer att åka på spelmansstämmor, en ganska ny företeelse. Det spelades huvudsakligen dala- och hälsingelåtar, men en speciell skånelåt kunde alla, så den fick alla skåningar jämnt spela, vare sig de ville eller inte. Namnet ”Skånevalsen” härrör från Orsa-spelmannen Gössa Anders som enligt egen utsago lärt sig den av en skåning. Låten är också uppteckned efter Per Munkberg i Barsebäck. *SvL Dalarna 1245 / SvL Skåne 759*

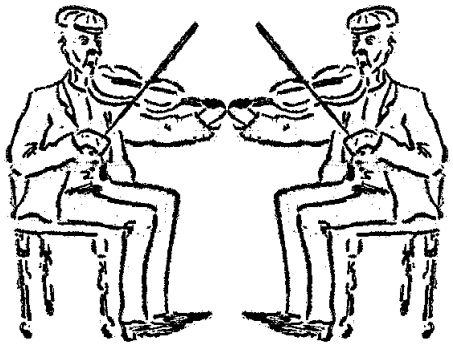

1980-tal

26. Körepolska

Folkmusikvågen rullade på under 1980-talet, med bordunmusik, Filarfolket och försök att nå ursprunglighet och folklighet. Denna polska med ålderdomlig karaktär efter en mystisk kornspelman är ett bra exempel. *SvL 1374, Lasse i Lyby*

Under 80-talet startade ett antal Skånska Spelmans-stämmor upp. Några lever än! Välkomna!

27. Sofieroengelskan

Under 1990-talet ordnade spelmansförbundet folkmusikveckor på först Sofiero och sedan Fredriksdal, med kurser i spel, dans och hantverk samt förstås danskvällar och buskspel. Mycket skoj men också mycket arbete. Karin Wallins engelska, skriven till den första veckan på Sofiero 1991, har blivit ett riktigt örhänge.

1990-tal

2000-tal

28. Ola Lans polska

Under 2000-talet har spelmansförbundets barn- och ungdomsverksamhet ökat rejält, framförallt med Skånekurserna för ungdomar. Två gånger har man även ordnat bussresa upp i Sverige på de stora stämmorna. Laif och Ninni Carr samt Ylva Svenonius står främst bakom framgångarna. Vi frågade ungdomarna vilken låt de tyckte representerade skånekursen bäst, och det blev Ola Lans! *SvL Skåne 1010*

29. Polska i smålandstradition

Runt sekelskiftet 2000 lärde skånespelmannen Pontus Thuvesson ut en väldigt vacker melodi i smålandstradition utan att nämna var han fått den ifrån. Pontus ville se vad som skulle hända med låten. Den blev snart mycket spridd då den gärna var spelad. När gruppen MP3 sedan ville spela in den på CD fick Pontus erkänna att det var han som komponerat den. Nu är den också i skånetradition. Ett mästarstycke!

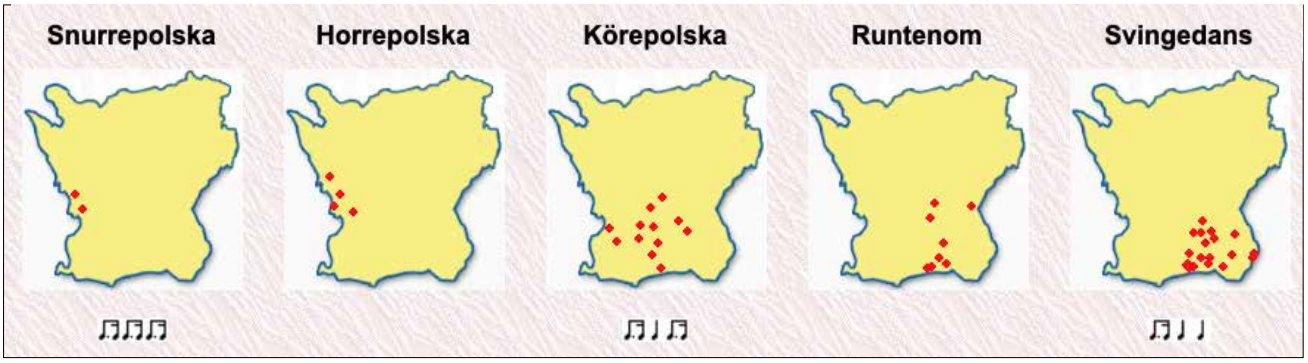

2010-tal

30. Svingedans ur N A Perssons notbok

2012 hittades ytterligare några svingedanser i Folkmusikkommissionens samlingar, i samband med ett projekt som Åke Persson gjorde, att gå igenom alla skånska åttondelspolskor och försöka hitta karaktären i de till namnet olika typerna från olika områden. Svingedansen nedan är en av dessa nyfunna, ur en notbok tillhörig Nils Adolf Persson, St: Olof. Nils var på 1930-talet gift med Signe Willén (jfr nr 32). *ur Kulturens samlingar*

31. Philblads kadrilj

2018 påbörjades en ny tradition på fredagskvällen på **Degebergastämman**. Dansen inleddes med kadriljdans med caller där alla kunde vara med. Man passade också på att fira Lorens Brolins 200-årsdag med ett inledande tårtkalas. Detta inslag blev en veritabel succé och kadriljdansen blev sen ett populärt stående inslag kommande år, med eller utan tilltugg, och inslaget beställdes till andra evenemang också. Sven Midgren var initiativtagare och dess caller och för musiken stod en för tillfället ihopsatt kadriljorkester. Ett annat år firades Ludvig Pihlblads 200-årsdag och då spelades nedanstående fina kadrilj efter honom. *SvL Skåne 44*

32. Signe Wiléns vals

Storösterlens spelmanslag uppstod ur spelgrupper i och runt Tomelilla, med Sven Midgen som spelledare. Han har letat efter lokal musik, och Signe Willén-Thelander, driftig och tongivande spelman och spelmanslagsledare i Brösarp på 1930-talet, har blivit en återkommande källa till repertoar. Denna vals efter henne har blivit mycket populär. *ur Kulturens samlingar*

2020-tal

33. Kulturtantens menuett

En helg i september 2025 ordnades en spel- och danskurs för både ungdomar och vuxna. Karin Wallin var en av lärarna, och kände att hon behövde en ny och pedagogisk menuett att lära ut, så hon gjorde en. Vid utlärningen bar hon en t-shirt med texten ”Jag är en kulturtant”, och genast fick menuetten sitt namn! Sen spred den sig som en löpeld.

34. Sotare Kjellman

Vid sotning fick man förstås inte elda i någon spis som använde skorstenen. Därför måste husmor veta när sotaren var klar så hon kunde elda igen, vilket ofta meddelades genom att ropa ner genom skorstenen. Inte sotare Kjellman uti Finja socken! Han joddlade istället, och vann sig kanske med det ett och annat kvinnohjärta kan man tro? Denna schottis är komponerad till minne av honom av Lennart Thörn i Röke (grannsocken till Finja) med joddel i andra reprisen. Låten är också en favorit i de spelgrupper som finns för unga i Skåne. *Ur "Det spelar en göing"*

Läs mera om detta sotaroriginal här:
finjasocken.se/2026/11/17/sotare-kjellman

